

Η Έννοια του Βάθους στο Σύγχρονο Επιχειρησιακό Περιβάλλον

Ιωάννης Κωστούλας

ΣΥΝΟΨΗ

Η ανάπτυξη του επιχειρησιακού επιπέδου του πολέμου απετέλεσε μία από τις επαναστατικές καινοτομίες στα στρατιωτικά θέματα, η οποία προκάλεσε την ταυτόχρονη ανάπτυξη της αναπόσπαστης με αυτό έννοιας του βάθους. Η σημασία της έννοιας αυτής γνώρισε εκρηκτική ανάπτυξη αρχικά κατά τον μεσοπόλεμο και στη συνέχεια με την εφαρμογή των θεωριών από τους Σοβιετικούς, συνεχίζοντας να αναπτύσσεται και μετά το τέλος του πολέμου. Αποφασιστικό σημείο σ' αυτήν την εξέλιξη ήταν η ενσωμάτωση των εννοιών του χώρου (domains) με κυριότερο τον νοητικό στον οποίο λαμβάνουν χώρα νοητικές διεργασίες, που σχετίζονται με την υλοποίηση της πρόθεσης του διοικητού και ο οποίος καθιστά το επιχειρησιακό βάθος πρακτικά αχανές. Για τη σχεδίαση και διεξαγωγή τέτοιων επιχειρήσεων υφίσταντο δύο θεμελιώδεις προϋποθέσεις. Η ολιστική προσέγγιση του βάθους στο οποίο κέντρο του θα είναι ο άνθρωπος και η παραγωγή μορφωμένων ηγετών που θα χαρακτηρίζονται από κριτική στάση στην επίλυση διάφορων επιχειρησιακών προβλημάτων.

Λέξεις κλειδιά: επιχειρησιακό επίπεδο, βάθος, νοητικός χώρος, ανθρώπινο πεδίο.

Εισαγωγή

Το 333 π.Χ. ο Αλέξανδρος της Μακεδονίας κατήγαγε μία από τις σημαντικότερες στρατιωτικές νίκες, επικρατώντας επί των Περσών στη μάχη της Ισσοῦ. Η νίκη αυτή ωφείλετο σε μεγάλο βαθμό στον ελιγμό που εφήρμοσε ο Μακεδόνας Βασιλεύς και στον αιφνιδιασμό, τον οποίο επέβαλλε στο Δαρείο. Ο Δαρείος όμως υπέστη έναν επιπλέον, ισχυρότερο αιφνιδιασμό όταν πληροφορήθηκε την ευγενή συμπεριφορά του Αλεξάνδρου προς την οικογένειά του, η οποία αιχμαλωτίστηκε μετά τη μάχη της Ισσοῦ και ιδιαίτερα προς τη βασίλισσα Στάτειρα και τη βασιλομήτορα Σισύγαμβι. Κι αυτό διότι η συμπεριφορά που υιοθέτησε ο Αλέξανδρος ήταν θεμελιωδώς διάφορη από αυτή που επικρατούσε στα έθιμα της εποχής.¹ Το αποτέλεσμα του αιφνιδιασμού αυτού, προήρχετο από μία «απροσδιόριστη αβεβαιότητα η οποία εκτείνεται πολύ πέραν των ισχυόντων εξωτερικών

¹ Θεόδωρος Σαράντης, *Αλέξανδρος ο Μέγας. Από την Ιστορία έως το Θρύλο*, (Αθήνα: 1970), τόμος 1, 327.

παραγόντων» και ο Μεγάλος Βασιλεύς ένωθε υποχρεωμένος να αναθεωρήσει την αυτοεπίγνωσή του και ίσως να απαρνηθεί τις βαθύτερες αντιλήψεις του.²

Είναι αναγνωρισμένο ότι ο Μέγας Αλέξανδρος, όπως πολλοί άλλοι μεγάλοι ηγέτες, ήταν προικισμένος με μια έμφυτη ικανότητα να προσεγγίζει τους αντιπάλους του μ' έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο, που του έδινε τη δυνατότητα να επιτυγχάνει στις επιδιώξεις του, καταβάλλοντας μικρότερη προσπάθεια. Αυτό το επετύγχανε διεισδύοντας, μάλλον ασυναίσθητα, στο νοητικό τους χώρο και αιφνιδιάζοντάς τους.

Η ιστορική εξέλιξη της τέχνης του πολέμου, έχει να επιδείξει σημαντικά άλματα, ορισμένα από τα οποία θεωρούνται επαναστατικά. Ένα από αυτά είναι η σύλληψη και εφαρμογή του επιχειρησιακού επιπέδου του πολέμου. Η υλοποίηση της επιχειρησιακής διαδικασίας σ' αυτό το επίπεδο έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα απαιτητική, διότι απαιτεί από τον επιχειρησιακό διοικητή να συνδυάζει αποτελεσματικά την τέχνη με την επιστήμη του πολέμου. Στο πλαίσιο αυτής της διαδικασίας η αξιολόγηση του τρόπου που ο χρόνος, ο χώρος και οι δυνάμεις αλληλεπιδρούν είναι κρίσιμης σημασίας. Η κατανόηση αυτής της αλληλεπίδρασης, συνδυαζόμενη με την απαιτούμενη δεξιότητα και φαντασία που απαιτείται να διαθέτει ο επιχειρησιακός διοικητής για τη διατήρηση της μεταξύ τους ισορροπίας, επιτρέπουν την απόκτηση και διατήρηση της πρωτοβουλίας για τον καθορισμό των στρατιωτικών συνθηκών με τελικό στόχο την επιτυχή έκβαση των επιχειρήσεων.³

Το παρόν άρθρο επιδιώκει τη σύντομη παρουσίαση της εξέλιξης της έννοιας του βάθους, τη σκιαγράφηση ενός μέρους του, που αποτελεί το νοητικό χώρο και την παρουσίαση της πλέον σύγχρονης εκδοχής του βάθους, αυτή του ανθρωπίνου χώρου. Σκοπός του είναι ο καθορισμός βασικών προϋποθέσεων για την κατανόηση της βαρύτητας της έννοιας του βάθους στη σύλληψη και επιτυχή υλοποίηση του ελιγμού στο επιχειρησιακό επίπεδο, υπό το πρίσμα ότι ο πόλεμος πλέον διεξάγεται «για τους ανθρώπους εν μέσω των ανθρώπων».⁴

Για την ανάλυση του θέματος ακολουθείται η παρακάτω προσέγγιση. Αρχικά παρουσιάζεται με συντομία η εξέλιξη της έννοιας του επιχειρησιακού επιπέδου του πολέμου από τη σύλληψή του από τους Σοβιετικούς στο Μεσοπόλεμο, μέχρι τις σύγχρονες έννοιες των Επιχειρήσεων Πολλαπλών Χώρων (Multi Domain Operations) και των Ενοποιημένων Επιχειρήσεων (Integrated Operations Concept). Ακολουθεί μία σύντομη παρουσίαση των θεωριών και εννοιών οι οποίες διαθέτουν το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόηση της βαρύτητας του έννοιας του βάθους.

Στη συνέχεια η ανάπτυξη εστιάζεται στον νοητικό χώρο (domain), αναλύοντας εν συντομία την εγκεφαλική λειτουργία λήψης απόφασης και τις επιχειρησιακές ευκαιρίες που δημιουργούνται στο χώρο αυτό και καταλήγει στην παρουσίαση της πλέον μοντέρνας εκδοχής του βάθους, αυτή του «ανθρωπίνου χώρου». Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που θεωρούνται ως κρίσιμης σημασίας για την επιτυχή σχεδίαση και διεξαγωγή επιχειρήσεων εκμεταλλευόμενοι το νοητικό χώρο.

Προϋποθέσεις για την κατανόηση του παρόντος άρθρου, το οποίο πραγματεύεται ένα αντικείμενο στρατιωτικής θεματολογίας, είναι ότι το αναγνωστικό κοινό είναι, αφενός

² Zvi Lanir, *Fundamental Surprises* (Decision Research, University of Tel Aviv- Centre for Strategic Studies, 1984), 24

³ UK MoD, *Joint Doctrine Publication 5-00, Allied Joint Doctrine for Operational-level Planning*, (Wiltshire: The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence Shrivenham, 2014), 2-54.

⁴ Rupert Smith, *The Utility of Force: The Art of War in the Modern World* (e-book), (London: Penguin Books, 2005), 2.

μεν γνώστης των βασικών εννοιών της επιχειρησιακής τέχνης, αφετέρου δε κατέχει το γνωστικό υπόβαθρο της διαδικασίας επιχειρησιακής σχεδίασης.

Η εξέλιξη του Επιχειρησιακού Επιπέδου

Ο όρος «επιχειρησιακός» προκαλεί ακόμη και σήμερα εννοιολογική σύγχυση εξαιτίας της ποικιλίας των ερμηνειών που του αποδίδονται. Από αυτές, οι τρεις επικρατέστερες αφορούν, η πρώτη στο επιχειρησιακό επίπεδο του πολέμου, η δεύτερη στη λειτουργία της ως επιθετικός προσδιορισμός και η τρίτη στην δυνατότητα που έχει ένα στρατιωτικό τμήμα να επιχειρεί.⁵ Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται η πρώτη ερμηνεία.

Στη χρονική περίοδο πριν από τον Α΄ ΠΠ, η επιτυχής εξέλιξη μιας στρατιωτικής επιχείρησης επιδιωκόταν μέσω της «στρατηγικής του μοναδικού σημείου» για την κατίσχυση επί του αντιπάλου σε μία μόνο αποφασιστική μάχη.

Ο Ναπολέων, αν και επέτυχε να κινήσει ανεξάρτητα μεγάλο αριθμό στρατευμάτων κατανεμημένων σε επιμέρους σχηματισμούς, καταργώντας την κίνησή τους σε μία φάλαγγα, παρέμεινε ωστόσο εντός του ευρύτερου πλαισίου που όριζε η στρατηγική του ενός σημείου.⁶ Επιπρόσθετα ο Ζομινί, ωθούμενος από την πολυπλοκότητα των στρατών της εποχής, σε συνδυασμό με το μέγεθός τους που υπογράμμιζε μια γκριζα ζώνη μεταξύ στρατηγικής και τακτικής,⁷ σκιαγράφησε ένα επιπλέον επίπεδο μεταξύ των δύο αυτών επιπέδων, στο οποίο έδωσε τον τίτλο «υψηλή τακτική» (*grand tactics*), χωρίς όμως να το ορίζει με σαφήνεια.⁸

Η βιομηχανική επανάσταση επηρέασε το βασικό μοντέλο διεξαγωγής των επιχειρήσεων, αλλά η έναρξη του Α΄ ΠΠ βρήκε τους αντιπάλους να μην έχουν κατανοήσει πλήρως αυτήν την επίδραση. Αντελήφθησαν ότι η «στρατηγική του ενός σημείου» δεν ήταν εφαρμόσιμη καθώς δεν έφερε κάποιο αποτέλεσμα. Εξ αυτού επεδίωξαν να «υπερκεράσουν» το μοναδικό αυτό σημείο, επεκτείνοντας το μέτωπο εμπλοκής των δυνάμεων. Η εφαρμογή αυτής της στρατηγικής είναι εμφανής στις μάχες χαρακωμάτων του Α΄ ΠΠ.

Η πλευρική αυτή επέκταση, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα που προκαλούσαν η αυξημένη φονικότητα των όπλων, η διασπορά των τμημάτων, οι μεγάλες απαιτήσεις διοικητικής μερίμνης και η χαοτική κατάσταση στο πεδίο της μάχης, υπογράμμιζαν έντονα την εμφανή πλέον ανάγκη προσέγγισης της διεξαγωγής των επιχειρήσεων, με τελείως διαφορετική από την μέχρι τότε μεθοδολογία και κατέδειξαν το λόγο για τον οποίο οι τακτικές επιτυχίες δεν εξασφάλιζαν την επιτυχία στο στρατηγικό επίπεδο.

Η ανάλυση των διδαγμάτων που οι αντίπαλοι απέκόμισαν, σημάδεψε αφενός μεν το τέλος της περιόδου της «επιχειρησιακής άγνοιας», αφετέρου δε την έναρξη της

⁵ Παναγιώτης Γκαρτζονίκας, *Το επιχειρησιακό Επίπεδο του Πολέμου και οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις*, (Αθήνα: Ανέκδοτη Μελέτη, 2006), 11.

⁶ James Schneider, "The Loose Marble – and the Origins of Operational Art," *Parameters*, March 1989, 89.

⁷ Richard Simpkin, *Race to the Swift. Thoughts on Twenty-First Century Warfare* [4th Edition], (London: Brassey's, 1994), 14.

⁸ Παναγιώτης Μαυρόπουλος, «Επιχειρησιακό επίπεδο πολέμου: Πραγματικότητα ή ψευδαίσθηση;» <https://bit.ly/36tPbj5>, 5.

«επιχειρησιακής αντίληψης» κατά την οποία άρχιζε να ωριμάζει η ιδέα του επιχειρησιακού επιπέδου του πολέμου.⁹

Οι μελέτες αυτές ξεκίνησαν μεμονωμένα από κάθε μία από τις Μεγάλες Δυνάμεις που έλαβαν μέρος στον Α΄ ΠΠ. Οι Σοβιετικοί θεωρητικοί ξεκίνησαν πρώτοι την προσπάθεια για την πλήρωση του κενού που διαφαινόταν μεταξύ του τακτικού και του στρατηγικού επιπέδου. Η προσπάθεια αυτή ευνοούνταν από δύο παράγοντες. Ο πρώτος είναι η απαλοιφή, εξαιτίας της Οκτωβριανής Επανάστασης, όλων των απηρχαιωμένων παραδοσιακών θεωριών που το ρωσικό αυτοκρατορικό επιτελείο διατηρούσε ακόμη σε ισχύ και η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την εισαγωγή νέων, αντίστοιχων μοντέρνων. Ο δεύτερος είναι η δυνατότητα που είχαν οι Σοβιετικοί μελετητές να αντλήσουν συμπεράσματα από την πλούσια εμπειρία τόσο του Α΄ ΠΠ, όσο και του ρωσικού εμφυλίου πολέμου. Η θεωρία που άρχισε έτσι να διαμορφώνεται πήρε τον τίτλο «επιχειρησιακή τέχνη» και θεωρούνταν η καταλληλότερη προσέγγιση για την πρόκληση του «επιχειρησιακού κλονισμού» του αντιπάλου, μέσω της σύνδεσης μιας σειράς μαχών στο πλαίσιο της ίδιας επιχείρησης.¹⁰ Οι Σοβιετικοί, με την ανάπτυξη της θεωρίας των Επιχειρήσεων σε Βάθος, η οποία προέβλεπε συνδυασμό ταυτόχρονων, αλληλοϋποστηριζόμενων ενεργειών σε όλο το βάθος του θεάτρου επιχειρήσεων, περιέγραψαν με σαφήνεια την περαιτέρω επέκταση του χώρου και του χρόνου για να συμπεριληφθούν ο φίλιος υπερκερωτικός ελιγμός στην περιοχή των μετόπισθεν του αντιπάλου καθώς και οι αντίστοιχες φίλιες επιχειρήσεις διοικητικής μερίμνης. Η ανάπτυξη της θεωρίας αυτής ολοκληρώθηκε με την εφαρμογή της στο δεύτερο μισό του Β΄ ΠΠ.

Την ίδια περίοδο, οι Γερμανοί είχαν ξεκινήσει να διαμορφώνουν μία αντίστοιχη θεωρητική προσέγγιση για τη σχεδίαση και διεξαγωγή του κεραυνοβόλου πολέμου (*blitzkrieg*), η οποία, εκ πρώτης όψεως, έδειχνε επαναστατική, στην πραγματικότητα όμως αποτελούσε της εξέλιξη παλαιότερων αντιστοιχών θεωρητικών προσεγγίσεων,¹¹ που «ωθούσε την τακτική στα όριά της, σε μια προσπάθεια υλοποίησης της γερμανικής στρατηγικής».¹²

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, οι Αμερικανοί εισήλθαν στον πόλεμο απροετοίμαστοι θεωρητικά, εξαιτίας της έλλειψης ενός συνεκτικού θεωρητικού υποβάθρου, με αποτέλεσμα να διδαχθούν επ΄ έργω την επιχειρησιακή τέχνη. Παρόλα αυτά ευνοήθηκαν από την έμφυτη αμερικανική στρατιωτική κουλτούρα η οποία ευνοούσε το διαχωρισμό της στρατηγικής από την τακτική.¹³

Την περίοδο μετά τον Β΄ ΠΠ και μέχρι τη δεκαετία του 1980, οι Σοβιετικοί ανανέωσαν την προσπάθεια διεύρυνσης του υπάρχοντος θεωρητικού υποβάθρου που είχαν δοκιμάσει με επιτυχία στα τελευταία δύο χρόνια του πολέμου, εκμεταλλευόμενοι τη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη. Αυτή η προσπάθεια οδήγησε στην ανάπτυξη θεωριών που είχαν ως κατάληξη την εμφάνιση της Επιχειρησιακής Ομάδος Ελιγμού (Operational Maneuver Group - OMG) και του Συμπλέγματος Αναγνώρισης - Πυρών (Reconnaissance - Fire Complex - RFC).¹⁴

⁹ Simon Naveh, *In Pursuit of Military Excellence: The Evolution of Operational Theory*, (London: Frank Cass Publishers, 1997), xvi.

¹⁰ Georgii Samoilovich Isserson, *The Evolution of Operational Art*, Ft Leavenworth, (Kansas: Combat Studies Institute Press, 2013), 70.

¹¹ Simpkin, *Race to the Swift*, 27.

¹² Naveh, *In Pursuit of Military Excellence*, 150 και Γκαρτζονίκας, *Το επιχειρησιακό Επίπεδο*, 19.

¹³ Γκαρτζονίκας, *Το επιχειρησιακό Επίπεδο*, 20.

¹⁴ Στο ίδιο, 21.

Οι εξελίξεις στο σοβιετικό στρατόπεδο προκάλεσαν, όπως ήταν φυσικό, μια άνευ προηγουμένου αντίστοιχη ανάπτυξη στην αντίπαλη πλευρά, η οποία είχε ως βασικό σκοπό την ήττα των σοβιετικών επιτιθεμένων δυνάμεων στην κεντρική Ευρώπη. Με το αναδυόμενο δόγμα οριστικοποιήθηκε το επιχειρησιακό επίπεδο ως ένα διακριτό επίπεδο μεταξύ του στρατηγικού και του τακτικού και, περνώντας από το στάδιο της Ενεργητικής Άμυνας, ωρίμασε ως Μάχη του Εναερίου - Χερσαίου Χώρου (Air-Land Battle), η οποία περιέγραφε τη μάχη σε βάθος, σε αντιδιαστολή με τις επιχειρήσεις σε βάθος των Σοβιετικών.¹⁵ Αυτό το θεωρητικό πρότυπο, δοκιμάστηκε κατά την επιχείρηση «Desert Storm», αποτέλεσμα της οποίας ήταν η ήττα των ιρακινών δυνάμεων και η απελευθέρωση του Κουβέιτ.

Κατά την ίδια χρονική περίοδο οι βρετανικές και γερμανικές ένοπλες δυνάμεις, ακολούθησαν, στο πλαίσιο του NATO, την αμερικανική προσέγγιση με μικρές, ήσσονος σημασίας, αποκλίσεις. Το αυτό έπραξαν και οι ισραηλινές ένοπλες δυνάμεις.

Μία δεκαετία σχεδόν μετά, τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου εισήγαγαν την ανθρωπότητα σε ένα πρωτόγνωρο επιχειρησιακό περιβάλλον. Η εμπλοκή συμμαχικών δυνάμεων σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν και το Ιράκ τα έτη 2001 και 2003 αντίστοιχα, δεν επέτυχαν τον επιδιωκόμενο πολιτικό σκοπό, παρά τις αρχικές στρατιωτικές επιτυχίες, με αποτέλεσμα την εμπλοκή σε μακροχρόνιες αντιανταρτικές (counterinsurgency) επιχειρήσεις με αμφιλεγόμενη έκβαση. Τα επιχειρησιακά διδάγματα που εξήχθησαν από τις προαναφερθείσες συρράξεις, μέσα από τις οποίες άρχισε να διαμορφώνεται η έννοια των υβριδικών επιχειρήσεων, οδήγησαν τον αμερικανικό στρατό στην ανάπτυξη και υιοθέτηση της ιδέας των Ενοποιημένων Χερσαίων Επιχειρήσεων (Unified Land Operations), η οποία περιγράφει τη διεξαγωγή χερσαίων επιχειρήσεων στο πλαίσιο των αντιστοιχών διακλαδικών.¹⁶

Η εξέλιξη του επιχειρησιακού επιπέδου δεν σταμάτησε εκεί. Η επακόλουθη ανάπτυξη των υβριδικών επιχειρήσεων διαμορφώνει το επιχειρησιακό περιβάλλον κατά τρόπο ώστε ο αμερικανικός στρατός να θεωρεί ότι η διεξαγωγή επιχειρήσεων εναντίον των μελλοντικών ή εν δυνάμει αντιπάλων δεν υποστηρίζεται επαρκώς θεωρητικά. Για τον λόγο αυτό είναι ήδη σε εξέλιξη η διαδικασία διαμορφώσεως της έννοιας της «Πολυχωρικής Μάχης» (Multi-Domain Operations).¹⁷

Στην ευρωπαϊκή πλευρά του Ατλαντικού, οι Βρετανοί διαπίστωσαν ότι, ενώ η φύση του πολέμου παραμένει αναλλοίωτη, ο χαρακτήρας του εξελίσσεται, ωθούμενος από τη διεισδυτικότητα της πληροφορίας και το ρυθμό της τεχνολογικής ανάπτυξης. Η ανάγκη προσαρμογής στις σύγχρονες αυτές αλλαγές τους οδήγησε να αναπτύξουν την Έννοια των

¹⁵ Γκαρτζονίκας, *Το επιχειρησιακό Επίπεδο*, 22. Για μία λεπτομερή ανάλυση των διαφορών μεταξύ της «Μάχης σε Βάθος» και των «Επιχειρήσεων σε Βάθος» βλ. Robert Leonhard, *The Art of Maneuver. Maneuver – Warfare Theory and Airland Battle*, (New York: Presidio, 1991), 158.

¹⁶ US DoD, *FM 3-0 Operations* Washington D.C.: Headquarters, Washington D.C.: Department of the Army, (2017), ix και US DoD, *ADRP 3-0 Operations* Washington D.C.: Headquarters, (Washington D.C.: Department of the Army, 2017), v - vi

¹⁷ Για μία συνοπτική και ταυτόχρονα πλήρη αναφορά στην «Πολυχωρική Μάχη» βλ. US DoD, *TRADOC Pamphlet 525-3-1. The U.S. Army in Multi Domain Operations 2028*, (Washington D.C.: Department of the Army, 2018), και David G. Perkins, 'Multi – Domain Battle. Driving Change to Win in the Future', *Military Review*, (Ιούλιος - Αύγουστος 2017), 6 – 12.

Ενοποιημένων Επιχειρήσεων (Integrated Operations Concept), το οποίο αποτελεί μία ολιστική προσέγγιση στη σχεδίαση και διεξαγωγή επιχειρήσεων σε όλη την υφήλιο.¹⁸

Η Εξέλιξη της Αρχής του Βάθους

Από την εμφάνιση των πολεμικών συγκρούσεων, μια στρατιωτική δύναμη, για να διεξαγάγει αποτελεσματικά μια μάχη, επεδίωκε την εξασφάλιση του αναγκαίου χώρου που θα της παρείχε τη δυνατότητα να εκτελέσει τους απαιτούμενους ελιγμούς. Εάν δεν τον εξασφάλιζε είχε απωλέσει από την αρχή ένα πολύ βασικό παράγοντα για την επίτευξη του αντικειμενικού της σκοπού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Δαρειός, ο οποίος εγκλωβίστηκε με την πολυπληθή στρατιά του στην Ισσική πεδιάδα, με αποτέλεσμα να απωλέσει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης του πλεονεκτήματος της αριθμητικής υπεροχής.¹⁹

Κατά τη χρονική περίοδο μέχρι και την έναρξη του Α΄ ΠΠ, η διεξαγωγή της αποφασιστικής μάχης, προϋπέθετε την ύπαρξη ενός πεδίου μάχης, του αναγκαίου δηλαδή χώρου στον οποίο οι αντίπαλοι θα ελίσσονταν και θα συγκρούονταν. Η έκτασή του ήταν ανάλογη του μεγέθους της παρατάξεως καθώς και του βεληνεκούς των όπλων, τα οποία διαμόρφωναν την περιοχή επιρροής των δύο αντιπάλων και η οποία σταδιακά επεκτεινόταν, ανάλογα με την αύξηση του μεγέθους των στρατευμάτων και του βεληνεκούς των όπλων.

Η εισαγωγή των πυροβόλων όπλων επέβαλλε σταδιακά την διασπορά των σχηματισμών, η οποία συνέβαλλε στην προστασία του προσωπικού. Επιπλέον, το βάθος της διάταξης των δυνάμεων αυξήθηκε με την κλιμάκωση των εφεδρειών, των μεν επιτιθεμένων για τη διατήρηση της ορμής της επιθέσεως, των δε αμυνομένων για την επιτυχή απόκρουσή της.

Οι κύριες ευρωπαϊκές δυνάμεις, οι Γάλλοι, οι Βρετανοί και οι Γερμανοί, ανάλογα με το ισχύον δόγμα τους, προσέγγιζαν διαφορετικά την έννοια του βάθους. Και οι τρεις αναγνώριζαν ότι το βάθος μιας επιχείρησης συνδένονταν με το βάθος της ενέργειας και το βεληνεκές των όπλων, φορητών και πυροβόλων. Ιεραρχούσαν, όμως, διαφορετικά την επίδραση που είχε ο κάθε παράγοντας στη διαμόρφωση του βάθους, με τις δύο πρώτες να δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στην κίνηση, σε αντίθεση με την τρίτη που έκλινε προς την υποστήριξη των πυρών. Είναι επίσης αξιοπρόσεκτο ότι οι επιχειρήσεις διοικητικής μερίμνης, τόσο για την επίθεση όσο και για την άμυνα, απουσίαζαν ως παράγοντες που υπεισέρχονται στη διαμόρφωση του βάθους του πεδίου της μάχης.²⁰ Έτσι η έναρξη του Α΄ ΠΠ βρήκε τις τρεις δυνάμεις να έχουν, για ιδιαίτερους για την καθεμία λόγους, ένα θεωρητικό κενό όσον αφορά την έννοια του βάθους.

Ο θεός του πολέμου επεφύλασσε όμως δυσάρεστες εκπλήξεις, αποδεικνύοντας στην πράξη, στα πεδία των μαχών, τη σοβαρότητα της έννοιας του βάθους ως επιχειρησιακού παράγοντα.

¹⁸ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Sir Nick Carter (General), "Chief of the Defence Staff, General Sir Nick Carter launches the Integrated Operating Concept", Speech delivered at Policy Exchange on the 30 September 2020, <https://www.gov.uk/government/speeches/chief-of-the-defence-staff-general-sir-nick-carter-launches-the-integrated-operating-concept>, Πρόσβαση 07 Νοεμβρίου 2020. και UK MoD, *Introducing the Integrated Operating System* (Bristol: Merchandise Licensing, Defence Intellectual Property Rights, Central Legal Services, Ministry of Defence Abbeywood South, 2020).

¹⁹ Σαράντης, *Αλέξανδρος ο Μέγας*, Τ. Ι, 316.

²⁰ Benjamin Maher, *The Origins of Operational Depth in the First World War*, (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 2016), 7.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίπτωσης που είχε η αδυναμία κατανόησης της επίδρασης του παράγοντα βάθος, είναι η εξέλιξη των επιχειρήσεων κατά τα αρχικά στάδια του πολέμου. Οι Γερμανοί, επιτιθέμενοι κατά της Γαλλίας, επέτυχαν να εισδύσουν μέχρι την περιοχή των μετόπισθεν της συμμαχικής διάταξης. Το μεγάλο βάθος, όμως, της επιχείρησης δεν τους επέτρεψε να συγχρονίσουν τις τακτικές επιχειρήσεις, λόγω αδυναμίας αποτελεσματικής ασκήσεως διοικήσεως και ελέγχου καθώς και συντονισμού του ελιγμού με τα πυρά υποστηρίξεως, αποτυγχάνοντας έτσι να επιτύχουν τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς τους. Επιπρόσθετα, η έλλειψη συγχρονισμού προκάλεσε ρήγμα στη γερμανική διάταξη μεταξύ των 1ης και 2ας Στρατιών, το οποίο εκμεταλλεύθηκαν κατάλληλα οι Σύμμαχοι αντεπιτιθέμενοι στην περιοχή του Μάρνη, αποσοβώντας τελικά τον άμεσο κίνδυνο κατά του Παρισιού.²¹

Στα υπόλοιπα χρόνια του πολέμου, οι αντίπαλοι επιχειρήσαν μέσω πειραματισμών να επιτύχουν τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς ρυθμίζοντας τους παράγοντες του χρόνου, της υποστήριξης πυρών και της διοικητικής μερίμνης, χωρίς επιτυχία.²² Η λύση που τελικά υιοθετήθηκε στα τελευταία στάδια του πολέμου από την πλευρά των Συμμάχων ήταν ο συνδυασμός ταυτόχρονων και αιφνιδιαστικών επιθέσεων στα ευπαθή σημεία της γερμανικής διατάξεως, στις οποίες εφάρμοζαν την τεχνική της προώθησης με διαδοχικά άλματα σε συνδυασμό με τεχνολογικές καινοτομίες. Οι Γερμανοί από την άλλη πλευρά, συνδύασαν τη διείσδυση επαρκών δυνάμεων στα μετόπισθεν του αντιπάλου, που έχει ήδη εξουδετερωθεί από τα πυρά υποστηρίξεως, επιδιώκοντας την αποδιοργάνωσή του, τεχνική η οποία απέτυχε λόγω ελλείψεως εφεδρειών και ανεπαρκούς υποστηρίξεως διοικητικής μερίμνης.²³

Η εξέλιξη των επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του Α΄ ΠΠ, κατέδειξε με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο ότι, για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών, το βάθος του πεδίου της μάχης δεν μπορεί να εκτείνεται μόνο κατά πλάτος ακολουθώντας την «υπερκερωτική κίνηση του μοναδικού σημείου», αλλά προς όλες τις διευθύνσεις.²⁴

Με βάση την εμπειρία του πολέμου, για την επιτυχή εκτέλεση της επιθέσεως, οι επιτιθέμενες δυνάμεις απαιτείται να φτάσουν στην περιοχή των μετόπισθεν του αντιπάλου. Αυτό γίνεται εφικτό με την καταρχάς ταχεία εισχώρηση στην εχθρική διάταξη και στη συνέχεια εκμετάλλευση της αρχικής επιτυχίας. Απαιτείται επίσης προικοδότηση με επαρκείς δυνάμεις, οι οποίες τηρούνται ως εφεδρεία και είναι κλιμακωμένες σε βάθος, με σκοπό την αποστέρηση από τον αντίπαλο της δυνατότητας έγκαιρης ενίσχυσης των δυνάμεων που αμύνονται. Στον απαιτούμενο χώρο για την κλιμάκωση των επιτιθεμένων δυνάμεων, θα πρέπει επιπλέον να συνυπολογιστεί η ανάπτυξη των μέσων των πυρών υποστηρίξεως καθώς και του δικτύου διοικητικής μερίμνης για την όλη επιχείρηση, λαμβάνοντας υπόψιν και την απαιτούμενη διασπορά για τη μείωση της τρωτότητας των μονάδων. Ο συνολικός απαιτούμενος χώρος κατέδειξε την ανάγκη μιας προς τα πίσω επέκτασης του βάθους για τον επιτιθέμενο.

Ταυτόχρονα, η κίνηση των επιτιθεμένων τμημάτων επιβάλλεται να είναι συγχρονισμένη με τα πυρά υποστηρίξεως. Οι δύο αυτές παράμετροι, κίνηση και πυρά, εκτείνουν αναγκαστικά το βάθος προς τα εμπρός μέχρι την περιοχή των μετόπισθεν του

²¹ Στο ίδιο, 16.

²² Στο ίδιο, 32

²³ Στο ίδιο, 66.

²⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. επίσης George C. Marshall, *Memoirs of My Services in the World War, 1917-1918* (Boston: Houghton Mifflin, 1976), 126 στο Maher, *The Origins of Operational Depth in WWI*, 60

αντιπάλου. Οι απαιτήσεις συντονισμού όλων των παραγόντων που προκαλούν την επέκταση του βάθους μιας επιχείρησης, καταδεικνύουν ότι αυτή δεν είναι μόνο χωροταξική αλλά και χρονική.²⁵

Η επιβίωση σ' ένα δυναμικό και ταυτόχρονα εχθρικό περιβάλλον απαιτεί μία θεμελιώδη αλλαγή στον υποκειμενικό τρόπο σκέψης, με σκοπό να γίνει κατανοητή η αντικειμενική πραγματικότητα.²⁶ Έτσι και την περίοδο του μεσοπολέμου, οι εμπειρίες του πολέμου προκάλεσαν μια θεμελιώδη αλλαγή στον τρόπο σκέψης για τη λύση των προβλημάτων που προκάλεσαν την τελμάτωση των επιχειρήσεων στη διάρκειά του. Η αλλαγή αυτή ενεργοποίησε μία προσπάθεια εξεύρεσης διαφορετικής προσέγγισης στην επίλυση των προβλημάτων που προκάλεσαν την τελμάτωση των επιχειρήσεων.

Ο Τριανταφύλλωφ, ένας από τους πρωτεργάτες θεωρητικούς της στρατιωτικής σκέψης, περιέγραψε με σαφήνεια τη σημασία διεξαγωγής επιθετικών επιχειρήσεων, σημειώνοντας:

Επίτευξη ενός αποτελέσματος σε μια σύγχρονη επιχείρηση σημαίνει υπερπήδηση του συνολικού βάθους της εχθρικής τακτικής διατάξεως και αμέσως πίσω από αυτήν, ωθώντας πίσω εκείνες τις μονάδες οι οποίες θα προωθηθούν πεζή ή με οχήματα ή με το σιδηρόδρομο στην περιοχή που διεξάγεται η μάχη.²⁷

Διευρύνοντας την παραπάνω σκέψη, ο Ίσσερσον οραματίστηκε τη σοβιετική επίθεση σε βάθος ως συνδυασμό τριών στοιχείων. Μια δύναμη συνδυασμένων όπλων, η οποία θα προήλαυε και θα επετίθετο στο εχθρικό μέτωπο με σκοπό τη διάσπασή του, την αεροπορική ισχύ για την προσβολή εχθρικών κόμβων διοικητικής μερίμνης και διοικήσεως και ελέγχου και τέλος τις ακολουθούσες δυνάμεις σε ετοιμότητα διεξαγωγής επιθετικών επιχειρήσεων για την εκμετάλλευση της αρχικής επιτυχίας. Αυτές οι αρχές απετέλεσαν τη βάση όχι μόνο των Σοβιετικών, αλλά και των Αμερικανών στα μεταγενέστερα χρόνια.²⁸

Στον Ίσσερσον οφείλεται και η επισήμανση της σημασίας του βάθους στο επιχειρησιακό επίπεδο:

*Συνεπώς το βάθος αποτελεί το πραγματικό βασικό στοιχείο μιας εξελισσόμενης σύγχρονης επιχείρησης, και αυτό σηματοδοτεί και την τεράστια ένταση της επιχείρησης. Μια σύγχρονη επιχείρηση δεν αποτελείται από μια αυτόνομη επιχειρησιακή προσπάθεια σε ένα μεμονωμένο σημείο. Σύγχρονες αναπτύξεις δυνάμεων σε βάθος απαιτούν μία αλληλουχία αδιάκοπων επιχειρησιακών προσπαθειών οι οποίες ενοποιούνται σε ένα ομογενοποιημένο σύνολο. Στην επιχειρησιακή ορολογία αυτό το σύνολο είναι γνωστό ως μία σειρά διαδοχικών επιχειρήσεων. Παρ' όλα αυτά, η αντίληψη αυτή είναι κατά βάση λανθασμένη. Μία σειρά διαδοχικών επιχειρήσεων **αποτελεί** (έμφαση στο κείμενο) μία σύγχρονη επιχείρηση. Χωρίς βάθος, μια επιχείρηση στερείται από το ουσιώδες στοιχείο της και καταλήγει να είναι ιστορικά συντηρητική, που αδυνατεί να ανταποκριθεί στις καινούριες συνθήκες που την καθορίζουν.²⁹*

²⁵ Maher, *The Origins of Operational Depth*, 67.

²⁶ Isserson, *The Evolution of Operational Art*, ix.

²⁷ Vladimir Kiriakovitch Triandafillov, *The Nature of the Operations of Modern Armies*, (London: Routledge, 1994), 109.

²⁸ John Brengle, *Returning the Deep Attack as an Option for the Operational Commander* (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 2013), 9.

²⁹ Isserson, *The Evolution of Operational Art*, 48.

Την ίδια περίοδο οι Γερμανοί είχαν και αυτοί ξεκινήσει τη διαμόρφωση μιας παραπλήσιας θεωρητικής προσέγγισης της έννοιας του βάθους. Οι πιο σημαντικές ήταν αυτές του Στρατηγού Έρφουρτ ο οποίος ασκούσε δριμεία κριτική στις απηρχαιωμένες αρχές της γραμμικής ανάπτυξης και του Στρατηγού Μπεκ που αναφέρονταν στην κλιμάκωση των δυνάμεων σε βάθος σε τρία κλιμάκια, στο πλαίσιο μιας σύγχρονης επιχείρησης.³⁰

Όσον αφορά την έννοια του βάθους, υπό την επήρεια της σοβιετικής σχολής σκέψης του επιχειρησιακού επιπέδου, αναπτύχθηκαν δύο επίσης καινοτόμες ιδέες. Η πρώτη είναι η κατανομή του βάθους σε δύο μέρη, των οποίων η έκταση δεν είναι προκαθορισμένη, ούτε σχετίζεται με το μέγεθος ενός σχηματισμού. Τα μέρη αυτά σχετίζονται με την ανάπτυξη των δυνάμεων, με τις ανατιθέμενες αποστολές, με τη διάταξη των σχηματισμών, κυρίως των εφεδρικών, με τους ανατιθέμενους αντικειμενικούς σκοπούς καθώς και με την προοπτική με την οποία αυτοί αντιμετωπίζονται.³¹ Κατά συνέπεια, σχετίζονται άμεσα, τόσο με το τακτικό, όσο και το επιχειρησιακό επίπεδο.

Από την οπτική του αμυνόμενου, το τακτικό βάθος είναι αυτό στο οποίο αναπτύσσονται οι σε πρώτο κλιμάκιο αμυνόμενοι σχηματισμοί, των οποίων η αποστολή περιορίζει την ελευθερία τους στην εκτέλεση τακτικών ελιγμών και η συνεχής κατοχή του τομέα τους επιτρέπει τη διατήρηση της κύριας αμυντικής τοποθεσίας, στερώντας έτσι τη δυνατότητα από τον επιτιθέμενο να καταστρέψει ή να αποδιοργανώσει τις αμυνόμενες δυνάμεις με ελιγμό.

Κατ' αναλογία, επιχειρησιακό βάθος είναι η περιοχή εκείνη πέραν του τακτικού βάθους στην οποία, τόσο ο επιτιθέμενος όσο και ο αμυνόμενος, μπορούν να επιτύχουν ελευθερία στην εκτέλεση ελιγμών. Ο επιτιθέμενος μάλιστα αποκτά επιπλέον τη δυνατότητα να καταστρέψει ή να αποδιοργανώσει τις αμυνόμενες δυνάμεις αποφεύγοντας την εμπλοκή με το μεγαλύτερο μέρος τους.³²

Το δεύτερο καινοτόμο στοιχείο είναι αυτό των χώρων (Domains), οι οποίοι απαρτίζουν το βάθος της συγκεκριμένης επιχείρησης. Από την αρχαιότητα μέχρι και τον Α' ΠΠ, τα στρατεύματα επιχειρούσαν στην ξηρά ή/και στη θάλασσα. Στους δύο αυτούς χώρους διεξάγονταν οι μάχες, με την υλοποίηση της «στρατηγικής του μοναδικού σημείου». Κάθε φορά που πραγματοποιούνταν περισσότερες της μίας μάχες, αυτές θεωρούνταν ως προπαρασκευαστικές της αποφασιστικής μάχης, είτε αυτή ελάμβανε χώρα στην ξηρά είτε στη θάλασσα. Η τεχνολογική πρόοδος και η εφεύρεση του αεροπλάνου, προσέθεσε την τρίτη διάσταση (χώρο) του φυσικού περιβάλλοντος, τον αέρα.

Στο μεταξύ, προβεβλημένοι μελετητές της ναυτικής και αεροπορικής ισχύος, όπως οι Μαχάν (Alfred Thayer Mahan), Κόρμπετ (Julian Corbett), Ντουέτ (Giulio Douhet), Τρέντσαρντ (Hugh Trenchard) και Μίτσελ (Billy Mitchell), ανέπτυξαν θεωρίες για τη χρήση της αντίστοιχης ισχύος και την απόκτηση της κυριαρχίας στην θάλασσα και στον αέρα.³³ Έτσι με το τέλος του Β' ΠΠ είχε αποκτηθεί επαρκής εμπειρία σχετικά με την ταυτόχρονη διεξαγωγή επιχειρήσεων στο επιχειρησιακό επίπεδο και στους τρεις φυσικούς χώρους, ξηρά θάλασσα και αέρα ταυτόχρονα, χωρίς ο πρώτος να αποτελεί τον κύριο. Οι επιχειρήσεις που

³⁰ Στο ίδιο, 3.

³¹ Charles Crow, *Tactical and Operational Depth* (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 1986), 2.

³² Στο ίδιο, 3.

³³ Antulio Echevarria, "Independent Maneuver for the 21st Century," *Joint Force Quarterly*, (Autumn, 2000), 13-14.

διεξήχθησαν στον θέατρο επιχειρήσεων του Ειρηνικού ωκεανού παρέχουν ικανό αριθμό αντιστοιχών επιχειρησιακών διδαγμάτων.

Με βασικό εφόδιο την αποκτηθείσα εμπειρία από τον Β΄ ΠΠ, οι προσπάθειες εστιάσθηκαν στην πληρέστερη εφαρμογή των αρχών του συγχρονισμού (simultaneity) και της συγκέντρωσης (mass). Η πρώτη αναφέρεται στην ταυτόχρονη προσβολή σε όλο το βάθος, πλην όμως δεν θα πρέπει να προσεγγίζεται με την απλή χρονομετρική έννοια. Ο συγχρονισμός στις δυτικές σχολές σκέψης περιγράφεται ως «ο χρόνος ολοκλήρωσης μιας απόφασης ή ενός κύκλου αλλαγής ή ανταπόκρισης». Από την άλλη πλευρά, οι Σοβιετικοί θεωρούν ότι δύο ενέργειες είναι «σύγχρονες» (simultaneous) όταν «ασκούν σύγχρονη – ταυτόχρονη πίεση, δηλαδή όταν η μία ακολουθεί την άλλη χρονικά, στο χρονικό διάστημα που απαιτείται για την εχθρική ανταπόκριση στο αυτό επίπεδο».³⁴ Οι σύγχρονες ενέργειες δεν προκαλούν μόνο φυσική φθορά στον αντίπαλο, αλλά έχουν ψυχολογική και ηθική επίδραση σ' αυτόν.³⁵ Η αρχή της συγκέντρωσης αναφέρεται στη συγκεντρωτική εφαρμογή επιδράσεων της μαχητικής ισχύος στο αποφασιστικό σημείο. Αυτές απαιτείται να είναι συγχρονισμένες, όχι όμως χρονικά συνεχόμενες.³⁶

Είναι εμφανές ότι ο καθοριστικός παράγοντας για την επίτευξη συγχρονισμού και συγκέντρωσης σε όλο το επιχειρησιακό βάθος, είναι η ενορχήστρωση όλων των ενεργειών.³⁷ Ο Στρατηγός Don Starry ανέλυσε με σαφήνεια την αλληλουχία και το συγχρονισμό των αμυντικών επιχειρήσεων των δυνάμεων του NATO για την αναχαίτιση των επιτιθεμένων δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας στο ευρωπαϊκό θέατρο, καταδεικνύοντας έτσι τη σπουδαιότητα του συγχρονισμού και της συγκέντρωσης της μαχητικής ισχύος.³⁸ Παρομοίως, κατά τη διάρκεια της επιχειρήσεως «Desert Storm», η ορθή εφαρμογή των παραπάνω αρχών στο πλαίσιο της έννοιας της Μάχης του Εναέριου – Χερσαίου Χώρου (Air – Land Battle) επέτρεψε την ταχεία ήττα των ιρακινών δυνάμεων και την απελευθέρωση του Κουβέιτ. Για την πλήρη και ορθή εφαρμογή της συγκεκριμένης έννοιας, η αρχή του βάθους διαμορφώθηκε κατά τρόπο ώστε να υποβοηθά τον ευχερή συγχρονισμό των φιλίων ενεργειών. Η μορφή που έλαβε φαίνεται στο Σχήμα 1.

Σχήμα 1: Η διαμόρφωση του βάθους στο πλαίσιο του δόγματος «Μάχης του Εναέριου – Χερσαίου Χώρου» (Air – Land Battle).

Η σημερινή εποχή είναι σημαντικά διάφορη από την εποχή στην οποία διαμορφώθηκε και εφαρμόστηκε το δόγμα «Μάχης του Εναέριου – Χερσαίου Χώρου» (Air – Land Battle). Κυριαρχείται από αναδυόμενες προκλήσεις για τα κράτη, που οφείλονται σε παράγοντες όπως η κλιματική αλλαγή, η πληθυσμιακή έκρηξη, η μετανάστευση, οι ραγδαία αυξανόμενες ενεργειακές απαιτήσεις, η παγκοσμιοποίηση, η ραγδαία αστικοποίηση και μια

³⁴ Simpkin, *Race to the Swift*, 148.

³⁵ Charles Pickar, *Tactical Deep Battle: The Missing Link* (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 1992), 27 και Leonhard, *The Art of Maneuver*, 173.

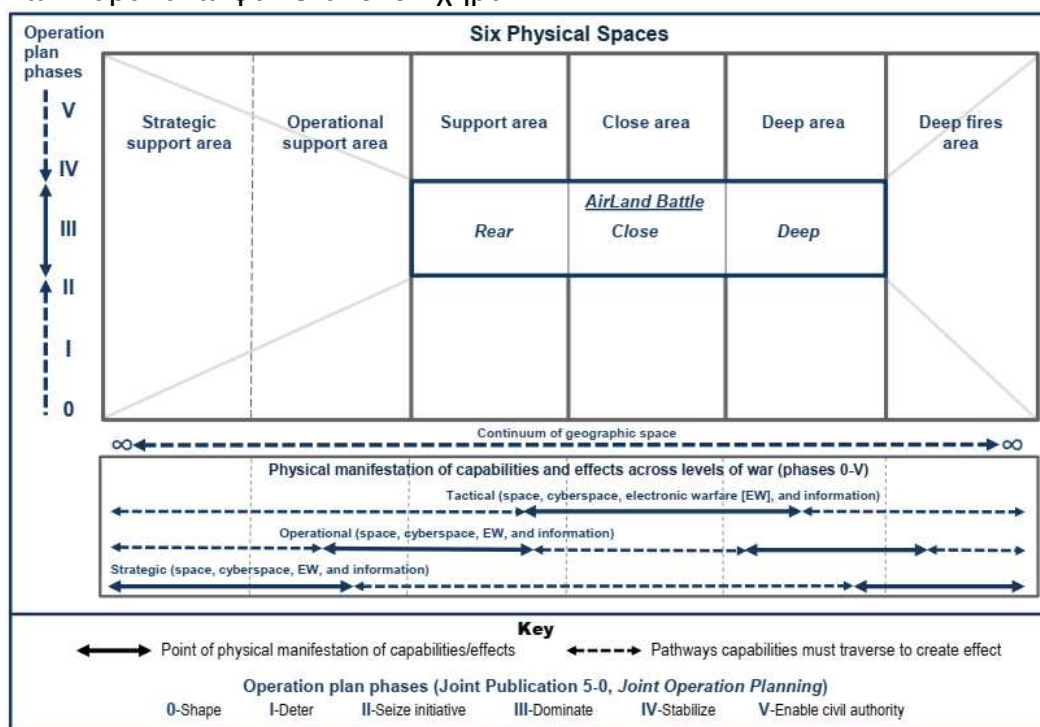
³⁶ Pickar, *Tactical Deep Battle*, 29.

³⁷ Στο ίδιο, 27.

³⁸ Don Starry, "Extending the Battlefield", *Military Review*, Τεύχος Μαρτίου (1981), 39.

εκθετική ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορικής.³⁹ Έτσι οι δυτικές σχολές σκέψης εισήγαγαν τον όρο του διακλαδικού επιχειρησιακού περιβάλλοντος. Οι ορισμοί που δίδονται γι' αυτό στο διακλαδικό επίπεδο από την αμερικανική⁴⁰ και τη βρετανική⁴¹ σχολή, είναι παραπλήσιοι. Είναι αξιοσημείωτος επίσης ο ορισμός που δίδεται από τον Αμερικανικό Στρατό, διότι αυτός αναφέρεται με περισσότερη λεπτομέρεια στα μέρη που τον απαρτίζουν, δηλαδή τους χώρους (ξηρά, θάλασσα, αέρας, διάστημα, κυβερνοχώρος) καθώς και το συσχετιζόμενο πληροφοριακό περιβάλλον το οποίο περιλαμβάνει τον κυβερνοχώρο, το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα και άλλους παράγοντες.⁴² Η σχηματική απεικόνιση των παραπάνω φαίνεται στο Σχήμα 2.

Σχήμα 2: Η κατανομή του «Βάθους» στις «Επιχειρήσεις Πολλαπλών Χώρων» (Multi Domain Operations).⁴³

³⁹ UK MoD, *Future Operating Environment 2035*, (Wiltshire: The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence Shrivenham, 2015), 1.

⁴⁰ Επιχειρησιακό Περιβάλλον: Μία σύνθεση των συνθηκών, περιστάσεων και επηρεασμών που επηρεάζουν την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και σχετίζονται άμεσα με τις αποφάσεις του Διοικητού. US DoD, *Joint Publication 1-02 Dictionary of Military and Associated Terms*, (Washington D.C.: Department of Defence, 2013), 213.

⁴¹ Διακλαδικό Επιχειρησιακό Περιβάλλον: Ο συνολικός χώρος, συνθήκες και όσα τα περιβάλλον, μέσα στον οποίο επιχειρούν στρατιωτικές δυνάμεις. UK MoD *Joint Doctrine Publication 0-01.1. United Kingdom Supplement to the NATO Terminology Database*, (Wiltshire: The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence Shrivenham, 2011), 43.

⁴² Ένα επιχειρησιακό περιβάλλον αποτελεί σύνθεση φυσικών περιοχών των εναέριου, χερσαίου, θαλασσιού χώρων (domains), του χώρου του διαστήματος και του κυβερνοχώρου. Επίσης περιλαμβάνει το πληροφοριακό περιβάλλον (μέρος του οποίου αποτελεί ο κυβερνοχώρος), το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα και άλλοι παράγοντες. Επίσης, σ' αυτό περιλαμβάνονται αντίπαλοι, εχθρικοί, φίλιοι ή ουδέτεροι δρώντες οι οποίοι σχετίζονται με τη συγκεκριμένη επιχείρηση. US DoD, *FM 3-0 Operations* Washington D.C.: Headquarters, Washington D.C.: Department of the Army, 2017), 1-4.

⁴³ Perkins, 'Multi – Domain Battle. Driving Change to Win in the Future', 10.

Το βάθος του επιχειρησιακού περιβάλλοντος, το οποίο ορίζεται από τους Αμερικανούς ως η επέκταση των επιχειρήσεων στο χρόνο, στο χώρο ή στην πρόθεση για επίτευξη αποφασιστικού αποτελέσματος, καθορίζει και τα όρια εντός των οποίων θα επιχειρήσει η διακλαδική δύναμη για να επιτύχει την αποδιοργάνωση του κύκλου λήψης απόφασης του αντιπάλου.⁴⁴

Τα τρία στοιχεία που αναφέρονται στον παραπάνω ορισμό του βάθους, ο χώρος, ο χρόνος και η πρόθεση, δεικνύουν ότι η έννοια του βάθους αποτελείται, εκτός από τον χώρο στον οποίο περιλαμβάνει τις υλικές και άυλες ενέργειες, και τον χώρο στον οποίο λαμβάνουν χώρα νοητικές διεργασίες, οι οποίες σχετίζονται με την εφαρμογή της πρόθεσης του διοικητού.

Η αντίστοιχη βρετανική προσέγγιση καθορίζει τρεις χώρους, το φυσικό, τον εικονικό και τον νοητικό.⁴⁵ Ο ορισμός αυτός εντάσσει το σύνολο των νοητικών διεργασιών, συμπεριλαμβανομένης της πρόθεσης, στο νοητικό χώρο και για το λόγο αυτό εκτιμάται ως καταλληλότερη, συγκρινόμενη με την αμερικανική.

Στην επιστημονική βιβλιογραφία, στρατιωτική και μη, υφίστανται ορισμένες βασικές θεωρίες και έννοιες, οι οποίες είτε καταδεικνύουν την πολυσύνθετη φύση του σύγχρονου επιχειρησιακού περιβάλλοντος και των σύγχρονων επιχειρήσεων που δυνατόν να διεξαχθούν σ' αυτό, είτε διαθέτουν το θεωρητικό υπόβαθρο και κατάλληλα εργαλεία για την κατανόηση και αποτελεσματική αξιοποίηση της έννοιας του βάθους στη σχεδίαση και διεξαγωγή επιχειρήσεων. Γι' αυτό και εκτιμάται ότι μία σύντομη αναφορά σ' αυτές θα συνδράμει θετικά στην περαιτέρω ανάλυση.

Το πρώτο στοιχείο είναι η εμφάνιση των υβριδικών πολέμων. Διάφοροι όροι έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για την περιγραφή της πολυδιάστατης φύσης τους. Οι επικρατέστεροι είναι αυτοί που αναφέρονται στην «4η γενιά πολέμων», στους «συνδυασμένους πολέμους» και στους «μη περιορισμένους πολέμους» ή «πολέμους πέρα από όρια». Το αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών ήταν η διαμόρφωση της έννοιας των υβριδικών επιχειρήσεων, η οποία αποδέχεται τις αρχές της «ολόπλευρης παρατήρησης» (Omni directionality), του συγχρονισμού (synchrony) και της ασυμμετρίας (asymmetry).⁴⁶

Ο όρος «υβριδικός» περιγράφει τόσο τα μέσα όσο και την οργάνωση του δρώντα και ο συνδυασμός ισχυουσών και νέων μορφών οργανώσεως με υφιστάμενες και νέες μορφές δυνατοτήτων αυξάνει κατακόρυφα τη φονικότητά τους.⁴⁷

Το δεύτερο στοιχείο είναι η εισαγωγή της προσέγγισης με βάση τον ελιγμό (manoeuvrist approach). Θεωρείται μία διαχρονική φιλοσοφική έννοια, ένα δυναμικό σύστημα που βασίζεται στην αλληλεπίδραση της μάζας, του χρόνου και του χώρου, και

⁴⁴ US DoD, *ADRP 3-0 Operations* Washington D.C.: Headquarters, (Washington D.C.: Department of the Army, 2017), 3-13.

⁴⁵ Φυσικός Χώρος (Physical domain): Το πεδίο στο οποίο λαμβάνει χώρα φυσική δραστηριότητα, κατά την οποία τα προκαλούμενα φυσικά αποτελέσματα (effects), έχουν επίπτωση στη δυνατότητα. Εικονικός Χώρος (Virtual domain): Το πεδίο στο οποίο λαμβάνει χώρα άυλη δραστηριότητα όπως η δημιουργία, διατήρηση και μεταφορά πληροφοριών. Τα κύρια αποτελέσματα που προκαλούνται επιδρούν στην κατανόηση. Νοητικός Χώρος (Cognitive domain): Το πεδίο στο οποίο λαμβάνει χώρα η ανθρώπινη δραστηριότητα της διαδικασίας λήψης απόφασης, ως αποτέλεσμα της αφομοίωσης γνώσης που αποκτήθηκε μέσω στοχαστικής σκέψης, εμπειρίας και λογικής διεργασίας. Τα κύρια αποτελέσματα που προκαλούνται επιδρούν στην κατανόηση και στην θέληση. Σημείωση: Το διαδίκτυο (internet) αποτελεί μέρος του εικονικού χώρου. UK MoD JDP 0-01.1. *United Kingdom Supplement to the NATO Terminology Database*, 29.

⁴⁶ Για την ανάλυση των αρχών βλ. Frank Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, (Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007), 23.

⁴⁷ Στο ίδιο, 44.

προϋπόθεση για την εφαρμογή της είναι η πλήρης κατανόηση του επιχειρησιακού περιβάλλοντος.⁴⁸ Η προσβολή της μαχητικής ισχύος του αντιπάλου γίνεται με έμμεση προσέγγιση, θέτοντας αντικειμενικούς σκοπούς για την επίτευξη όχι μόνο φυσικού αλλά κυρίως ψυχολογικού πλεονεκτήματος, επιδιώκοντας περισσότερο τον επηρεασμό του παρά την φυσική καταστροφή του.⁴⁹

Εστιάζοντας κυρίως στην ψυχολογική πλευρά, όλες οι ενέργειες επιδιώκουν την άσκηση επιρροής (influence),⁵⁰ η οποία επιτυγχάνεται όταν το ακροατήριο-στόχος παρουσιάσει μια συμπεριφορική αλλαγή, που προκαλείται όταν αυτό αποδώσει μια νέα ερμηνεία σε ενέργειες, λέξεις και εικόνες υπό το πρίσμα της κουλτούρας, των παραδόσεων, των αντιλήψεων του και των επιδράσεων του περιβάλλοντος. Η ερμηνεία αυτή αποτελεί την αντίληψη της δεδομένης κατάστασης από το ακροατήριο, η οποία το κατευθύνει να αποφασίσει αν προτίθεται να ενεργήσει ή όχι. Η άσκηση επιρροής στο ακροατήριο-στόχος με επινοητικότητα ή ακόμη και πανουργία, έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, έτσι ώστε αυτό να αποφασίσει αν θα ενεργήσει ή όχι, προϋποθέτει τον καθορισμό των τρωτών σημείων του καθώς και των σημείων επηρεασμού του στον νοητικό χώρο.⁵¹

Τα ανωτέρω αναφερόμενα αποτελούν το υπόβαθρο της αναδυόμενης, στις βρετανικές ένοπλες δυνάμεις, έννοιας του Πληροφοριακού Ελιγμού (Information Manoeuvre), ο πρωταρχικός σκοπός του οποίου είναι η διαμόρφωση των αντιλήψεων των ακροατηρίων και η αλλαγή ή διατήρηση των συμπεριφορών του, ως ένα ουσιώδες στοιχείο της Ενοποιημένης και Διακλαδικής Ενεργείας (Integrated and Joint Action).

Ο Πληροφοριακός Ελιγμός, ο οποίος ως δόγμα τελεί ακόμη υπό διαμόρφωση, συνθέτει μαζί με τον ελιγμό στον Αέρα (Air), στην Ξηρά (Ground) και στην Παράκτια (Littoral) περιοχή,⁵² τον Χερσαίο (Land) Ελιγμό και παίζει κομβικό ρόλο στη σύλληψη του Ελιγμού Συνδυασμένων Όπλων (Combined Arms Manoeuvre) και στην εφαρμογή της επιχειρησιακής τέχνης από τον Διοικητή, στο πλαίσιο της Ενοποιημένης Ενεργείας (Integrated Action).⁵³

⁴⁸ Alexander Alderson, "Influence, the Indirect Approach and Manoeuvre," *The RUSI Journal*, T. 157 (1) (2012), 37.

⁴⁹ Για μία πιο λεπτομερή ανάλυση βλ. Alderson, "Influence, the Indirect Approach and Manoeuvre," 37 και Simpkin, *Race to the Swift*, 22.

⁵⁰ Δραστηριότητα Επηρεασμού (Influence Activity): Η δραστηριότητα επηρεασμού περιλαμβάνει οποιαδήποτε ενέργεια της οποίας ο πρωτεύων σκοπός είναι να επηρεάσει τη θέληση και επιτυγχάνεται με την προώθηση καθορισμένων θεμάτων σε ακροατήρια στόχους μέσω μηνυμάτων. Η δραστηριότητα επηρεασμού επιζητά να δημιουργήσει την προδιάθεση, πείσει ή μεταπείσει, αποτρέψει, αποδιοργανώσει, επιβάλλει και εξαναγκάσει ακροατήρια στόχους να υιοθετήσουν έναν συγκεκριμένο τρόπο ενεργείας ή να υποβοηθήσει, ενθαρρύνει και καθυστερήσει αυτά (τα ακροατήρια στόχους) που ακολουθούν τον επιθυμητό τρόπο ενεργείας. Επίσης η δυνατότητα ή η αντιλαμβανόμενη δυνατότητα να επηρεάζεται η συμπεριφορά κάποιου ατόμου ή ενός αντικειμένου. UK MoD JDP 0-01.1. *United Kingdom Supplement to the NATO Terminology Database*, I-2.

⁵¹ UK MoD, *Joint Doctrine Publication 3-00 Campaign execution 3rd ed.*, (Wiltshire: The Development, Concepts and Doctrine Centre, Ministry of Defence Shrivenham, 2009), 3-3.

⁵² Παράκτια περιοχή (Littoral region): Η θαλάσσια περιοχή που πρόσκειται σε ακτή και εκείνο το τμήμα της ξηράς που υπόκειται σε επηρεασμό ή υποστήριξη από τη θάλασσα. UK MoD JDP 0-01.1. *United Kingdom Supplement to the NATO Terminology Database*, L-2.

⁵³ Για μία ολοκληρωμένη άποψη σχετικά με τον Πληροφοριακό Ελιγμό βλ. Jason Wood (Major), "The Application of Information Manoeuvre to Combined Arms Manoeuvre," *The British Army Review*, T. 178 (2020), 12-17, UK MoD, *Introducing the Integrated Operating System* (Bristol: Merchandise Licensing, Defence Intellectual Property Rights, Central Legal Services, Ministry of Defence Abbeywood South, 2020)

Τέλος, η προσέγγιση με βάση τον ελιγμό είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το επόμενο στοιχείο, τον αιφνιδιασμό, ο οποίος αποτελεί το εργαλείο με το οποίο επιτυγχάνεται να βρεθεί ο αντίπαλος σε κατάσταση ανισορροπίας τέτοια, που να μην μπορεί να επιτύχει τους σκοπούς του.⁵⁴ Η μορφή αυτή του αιφνιδιασμού είναι γνωστή με τον όρο «θεμελιώδης αιφνιδιασμός» (fundamental surprise) και διακρίνεται από τον αιφνιδιασμό λόγω «ασυμφωνίας κατάστασης» (situational or mismatched-based surprise). Ο δεύτερος αποτελεί την πιο απλή μορφή του αιφνιδιασμού και παρατηρείται όταν υφίσταται λογική ασυμφωνία μεταξύ του γεγονότος που συμβαίνει και της αντίληψης που υπάρχει γι' αυτό. Ο πρώτος είναι πιο πολύπλοκος και προκαλείται όταν ο αιφνιδιαζόμενος, παρά την προσπάθεια που καταβάλλει, αδυνατεί να αποδεχθεί και να κατανοήσει το γεγονός το οποίο συμβαίνει.

Ο θεμελιώδης αιφνιδιασμός έχει τα ακόλουθα τέσσερα χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι η απαίτηση από τον αιφνιδιαζόμενο για μια ολιστική επανεξέταση των αντιλήψεών του σε σχέση με το περιβάλλον, με σκοπό την πλήρη κατανόηση της σπουδαιότητας του γεγονότος. Το δεύτερο σχετίζεται με τη ικανότητα προσδιορισμού των στοιχείων εκείνων, τα οποία θα πρέπει να παρακολουθούνται, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αποφυγή του αιφνιδιασμού. Το τρίτο χαρακτηριστικό σχετίζεται με την αξία των πληροφοριών, οι οποίες παίζουν καθοριστικό ρόλο στον εντοπισμό του επερχόμενου αιφνιδιασμού και για το λόγο αυτό δεν θα πρέπει να απορρίπτονται. Τέλος το τέταρτο, είναι η ευκαιρία που παρέχεται μέσω του αιφνιδιασμού για την εμπλοκή σε μια μαθησιακή διαδικασία.⁵⁵

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα θεμελιώδους αιφνιδιασμού είναι η εμπειρία που απέκμισαν Αμερικανοί υψηλόβαθμοι στρατιωτικοί κατά τη διάρκεια πολεμικού παιγνίου που οργανώθηκε από τον αμερικανικό στρατό, για τη μελέτη σε βάθος της γερμανικής εμπειρίας από τις επιχειρήσεις εναντίον των Σοβιετικών και την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, με σκοπό αυτά να αξιοποιηθούν από τις δυνάμεις του NATO. Στο παίγνιο συμμετείχαν, προσκεκλημένοι των Αμερικανών, οι Γερμανοί στρατηγοί Μπαλκ και ο επιτελάρχης του Μέλλεντιν, οι οποίοι ήταν γνωστοί για την επιτυχή διεξαγωγή επιχειρήσεων στο ανατολικό μέτωπο κατά τον Β΄ ΠΠ. Επίκεντρο της μελέτης αποτέλεσε η άμυνα του NATO στην κεντρική Ευρώπη και ζητήθηκε από τους Γερμανούς στρατηγούς, με βάση την εμπειρία τους, να παρουσιάσουν τον τρόπο ενεργείας που αυτοί θεωρούν ως προσφορότερο για την άμυνα του κεντρικού τομέα του NATO στην Ευρώπη. Ο τρόπος ενεργείας που οι δύο Γερμανοί προέκριναν, αιφνιδίασε τους Αμερικανούς, οι οποίοι θα τον απέρριπταν, αν δεν προτείνονταν από τους συγκεκριμένους στρατηγούς, χαρακτηρίζοντάς τον «ως ανεύθυνο λόγω της τολμηρότητός του». Ο αιφνιδιασμός αυτός και η αδυναμία αποδοχής του συγκεκριμένου τρόπου ενεργείας, οφείλεται κυρίως στην δυσκολία τους να αποδεχθούν τη θεμελιωδώς διαφορετική άποψη των Γερμανών στρατηγών. Η δυσκολία αυτή αποδίδεται κυρίως στο διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο των Αμερικανών, που τους απέτρεπε να εμπλακούν σε μια μαθησιακή διαδικασία κατά την οποία θα αναθεωρούσαν ριζικά τα όσα ε γνώριζαν και θεωρούσαν ως δεδομένα.⁵⁶

Η συνδυαστική αξιολόγηση των παραπάνω θεωριών, οδηγεί στη διαμόρφωση της άποψης ότι ο νοητικός χώρος (cognitive domain), προσφέρει ένα αχανές πεδίο διεξαγωγής

⁵⁴ Naveh, *In pursuit of Military Excellence*, 18

⁵⁵ Lanir, *Fundamental Surprise*, 25 και Emiliano Lorini and Cristiano Castelfranchi, "The Cognitive Structure of Surprise: Looking for Basic Principles," (Rome: Institute of Cognitive Sciences and Technologies, 2006), 11 και 27.

⁵⁶ William DePuy, *Generals Balck and von Mellenthin on Tactics: Implications for NATO Military Doctrine* (Virginia: BDM Corporation, 1980), 31.

συγχρονισμένων επιθετικών επιχειρήσεων, βασική προϋπόθεση της οποίας είναι η λεπτομερής χαρτογράφηση του και η αναγνώριση εκείνων των σημείων τα οποία είτε είναι τρωτά, είτε επιτρέπουν τη δημιουργία τρωτότητας. Τα σημεία αυτά είναι δυνατόν να δημιουργηθούν με τη μορφή συσσώρευσης ιδιαίτερων, κατάλληλων συνθηκών, οι οποίες δημιουργούν την ευκαιρία για πρόκληση επιχειρησιακού κλονισμού (operational shock).⁵⁷

Η χαρτογράφηση αυτή διευκολύνεται από τη γνώση του τρόπου λειτουργίας του ανθρώπινου εγκεφάλου, ο οποίος κατανέμεται σε δύο διαφορετικές μορφές, του Συστήματος 1 και του Συστήματος 2. Στην πρώτη μορφή ο εγκέφαλος λειτουργεί «γρήγορα και αυτόματα, καταβάλλοντας λίγη ή και καθόλου προσπάθεια και χωρίς την αίσθηση αυτοελέγχου» δημιουργώντας με ευκολία συναισθήματα και εντυπώσεις τα οποία αποτελούν τις κύριες πηγές εσκεμμένων επιλογών και σαφών πεποιθήσεων του Συστήματος 2, που με τη σειρά του αποτελεί το ενσυνείδητο, λογικό τμήμα το οποίο έχει πιστεύω, κάνει επιλογές και αποφασίζει τι πρέπει να γίνει αποδεκτό και τι να γίνει πράξη.⁵⁸

Σε κανονικές συνθήκες, όταν δεν κοιμόμαστε, τα Συστήματα 1 και 2 είναι αμφότερα ενεργά. Το Σύστημα 1 λειτουργεί αυτόματα και το Σύστημα 2 ευρίσκεται σε μία «άνετη, χαμηλών απαιτήσεων διαμόρφωση λειτουργίας, στην οποία είναι εμπλεγμένο μόνο ένα μέρος των δυνατοτήτων του». Το Σύστημα 1 συνεχώς προτείνει στο Σύστημα 2 εντυπώσεις, διαισθήσεις, προθέσεις και συναισθήματα. Εφόσον αυτά «εγκριθούν» από το Σύστημα 2, οι εντυπώσεις και οι διαισθήσεις μετατρέπονται σε πεποιθήσεις, ενώ οι παρορμήσεις καταλήγουν σε εκούσιες πράξεις.⁵⁹ Κάθε νέο στοιχείο που εισάγεται στον εγκέφαλο καταχωρείται δημιουργώντας σ' αυτόν μία ξεχωριστή εικόνα, αντιπροσωπευτική της στιγμιαίας καταστάσεως, επιτρέποντας έτσι την ανάκληση και σύγκρισή της με παλαιότερη εμπειρία.⁶⁰ Οι εικόνες από κάθε συγκεκριμένη χρονική στιγμή, συγκεντρώνονται και ομαδοποιούνται σε αντιπροσωπευτικούς νοητικούς χάρτες, οι οποίοι αποτελούν τον οδηγό του εγκεφάλου για την «πλοήγησή» του στην καθημερινή ζωή. Η διαδικασία αυτή συνεπικουρούμενη από την κοινωνική αλληλεπίδραση με τα άλλα άτομα, οδηγεί στην ανάπτυξη της αντιλαμβανόμενης πραγματικότητας που αποτελεί τη συγχώνευση της πνευματικής και κοινωνικής πραγματικότητας.

Οι τρόποι λειτουργίας των Συστημάτων 1 και 2, οδηγούν στη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος από τους ανθρώπους, στο οποίο οι νοητικοί χάρτες και οι ευρετικές μέθοδοι (heuristics)⁶¹ συνθέτουν τον νοητικό χώρο του βάθους και αποτελούν τα κύρια μέσα για τη διαχείριση της αντιλαμβανόμενης πραγματικότητας.

Όταν οι καθορισμένοι νοητικοί χάρτες και οι συσχετιζόμενες ευρετικές μέθοδοι δεν αντικατοπτρίζουν με ακρίβεια το διαμορφούμενο περιβάλλον, παρουσιάζουν ρήγμα, το οποίο είναι δυνατόν να τύχει επιχειρησιακής εκμετάλλευσης, προσεγγίζοντάς το με τρόπο ανάλογο με αυτόν που προσεγγίζεται ένα ρήγμα στη διάταξη του αντιπάλου στο φυσικό χώρο (physical domain), εφαρμόζοντας τις αρχές του συγχρονισμού και της συγκέντρωσης.

⁵⁷ Naveh, *In Pursuit of Military Excellence*, 19.

⁵⁸ Daniel Kahneman, *Thinking Fast and Slow*, (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), 24.

⁵⁹ Kahneman, *Thinking Fast and Slow*, 27.

⁶⁰ Anthony Marston, *The Efficacy of Cognitive Shock* (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 2015), 13.

⁶¹ Ευρετική μέθοδος (Heuristics): "Μία απλή διαδικασία η οποία υποβοηθά στην εύρεση επαρκούς αν και συχνά ατελούς απαντήσεως σε δύσκολες ερωτήσεις," στο Kahneman, *Thinking Fast and Slow*, 98.

Η εκμετάλλευση αναφέρεται στη συγχρονισμένη προσβολή πολλαπλών νοητικών κενών, παρουσιάζοντας στον αντίπαλο πληροφορίες οι οποίες αξιολογούνται από αυτόν ως καινοτόμες και δεν είναι δυνατή η επεξεργασία τους με τη χρήση των ήδη υπαρχόντων νοητικών χαρτών. Το αποτέλεσμα αυτής της προσβολής είναι να εμφανίζεται νοητική αδράνεια και υστέρηση στην ανταπόκριση στην νέα κατάσταση, που προκαλεί όχι μόνο αδυναμία συνέχισης υλοποίησεως της φίλιας στρατηγικής, αλλά και αδυναμία έναρξης της μαθησιακής διαδικασίας, που θα επιτρέψει την καταγραφή του νέου περιβάλλοντος που αναδύεται και την καταχώρησή του είτε σε νέους είτε σε υπάρχοντες νοητικούς χάρτες. Έτσι η κατάσταση που δημιουργείται προκαλεί «θεμελιώδη αιφνιδιασμό» και την πιο επικίνδυνη ένδειξη πρόκλησης κλονισμού στο επιχειρησιακό επίπεδο.⁶²

Συμπληρωματικά με τα παραπάνω θα πρέπει να επισημανθεί ότι, η νοητική διάσταση του επιχειρησιακού βήθους δεν είναι ένα απόλυτο, μετρήσιμο μέγεθος, ούτε αποτελεί ένα νέο στοιχείο στον τρισδιάστατο χώρο του πεδίου της μάχης. Ο νοητικός χώρος αντιπροσωπεύει ουσιαστικά τις πνευματικές διεργασίες αποδόμησης και αναδόμησης των παραγόντων του χρόνου, του χώρου και της πρόθεσης ενός συστήματος καθώς αλληλεπιδρά με άλλα συστήματα όπως επίσης και με το περιβάλλον του, οι οποίες βασίζονται στην κατανόηση του υφιστάμενου νομικού πλαισίου, του πολιτισμικού υπόβαθρου και των κοινωνικών δομών. Οι ασυμμετρίες που εμφανίζονται στην κατανόηση αυτών των παραγόντων δημιουργούν και τις προϋποθέσεις για την αντίστοιχη εκμετάλλευση.⁶³

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα εκμετάλλευσης τέτοιων συνθηκών αποτελούν οι επιχειρήσεις που διεξήχθησαν στο πλαίσιο της σύγκρουσης μεταξύ της Χεζμπολά και των Ισραηλινών Ενόπλων δυνάμεων, οι οποίες κορυφώθηκαν κατά τον δεύτερο πόλεμο του Λιβάνου το 2006. Η προσεκτική μελέτη της όλης σύγκρουσης παρέχει τη δυνατότητα ανάκτησης παραδειγμάτων εκμετάλλευσης θεμελιωδών αιφνιδιασμών, που οδήγησαν σε νοητική αποδιάρθρωση του αντιπάλου.⁶⁴

Το Ανθρώπινο Πεδίο

Η αυξανόμενη πολυσυνθετότητα των συγχρόνων αλλά και των μελλοντικών συγκρούσεων περιγράφεται παραστατικά στο παρακάτω απόσπασμα:

Ο πόλεμος μεταξύ των ανθρώπων είναι αφ' ενός μεν μια γραφική περιγραφή συγχρόνων πολεμικών καταστάσεων και επιπλέον ένα εννοιολογικό πλαίσιο: Αυτό αντανακλά τη σκληρή πραγματικότητα, ότι δεν υφίσταται απομονωμένο πεδίο μάχης στο οποίο οι εμπλεκόμενοι δρώντες είναι μόνο ένοπλες δυνάμεις. Αντίθετα ένοπλες δυνάμεις δυνατόν να αποτελούν μέρος των εμπλεκόμενων πλευρών ή και να μην συμμετέχουν καθόλου Ο πόλεμος μεταξύ ανθρώπων είναι η πραγματικότητα στην οποία οι άνθρωποι στους δρόμους, στις οικίες και στα ανοικτά πεδία – όλοι οι άνθρωποι, οπουδήποτε – αποτελούν το πραγματικό πεδίο της μάχης. Οι στρατιωτικές εμπλοκές δυνατόν να λάβουν χώρα

⁶² Marston, *The Efficacy of Cognitive Shock*, 13-18.

⁶³ Jerrid Allen, *Cognitive Depth and Hybrid Warfare: Exploring the Nature of Unique Time, Space and Logic Frames* (School of Advanced Military Studies Monograph, United States Command and General Staff, 2017), 17.

⁶⁴ Για μια σε βάθος ανάλυση των συγκεκριμένων επιχειρήσεων βλ. Allen, *Cognitive Depth and Hybrid Warfare*, 18-43.

οπουδήποτε: Με την παρουσία των πολιτών, εναντίον των πολιτών, για την άμυνα των πολιτών.⁶⁵

Οι σύγχρονες επιχειρήσεις, όπως αυτές στο Ιράκ, έφεραν στην επιφάνεια με τον πιο σκληρό αλλά ρεαλιστικό τρόπο ότι η παράβλεψη ή και παντελής αγνόηση του ανθρωπίνου παράγοντα οδηγεί αναπόφευκτα στην αποτυχία. Για τους Αμερικανούς σχεδιαστές, η επιθυμητή τελική κατάσταση της επιχειρήσεως Iraqi Freedom ήταν η εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος, το οποίο θα αποτελούσε το ιδανικό μοντέλο για τα κράτη της Μέσης Ανατολής, μία κατάσταση η οποία μπορούσε όμως να επιτευχθεί μόνο μέσα από την εφαρμογή πολυσύνθετων διεργασιών μετασχηματισμού των συγκρούσεων (conflict transformation). Αυτές εφαρμόζονται στους εμπλεκόμενους δρώντες όχι μόνο στο κοινωνικό και πολιτικό, αλλά και στο πολιτισμικό και ψυχολογικό επίπεδο. Η φιλόδοξη αυτή προσπάθεια υποβαθμίστηκε τελικά σε μια απλή διαχείριση της σύγκρουσης με σκοπό τον περιορισμό της βίας και των ένοπλων συγκρούσεων. Η υποβάθμιση αυτή αποδίδεται κυρίως στην αδυναμία κατανόησης των τοπικών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών,⁶⁶ καταδεικνύει την κυριαρχία της ανθρώπινης διάστασης της στρατηγικής και του πολέμου επί των σχεδίων και της τεχνολογίας,⁶⁷ και προκαλεί την ανάγκη διαμόρφωσης του επιχειρησιακού βάθους σε ένα χώρο στον οποίο κεντρικό ρόλο θα έχει ο ανθρωπίνος παράγοντας.

Έτσι διαμορφώθηκε, χωρίς να έχει επίσημα υιοθετηθεί, ο ανθρωπίνος χώρος (Human Domain), στον οποίο περιλαμβάνονται οι χώροι του επιχειρησιακού περιβάλλοντος και απεικονίζεται γραφικά με την «υφήλιο», υπό μορφή σφαίρας (Σχήμα 3), η οποία αποτελείται από τα παρακάτω μέρη.

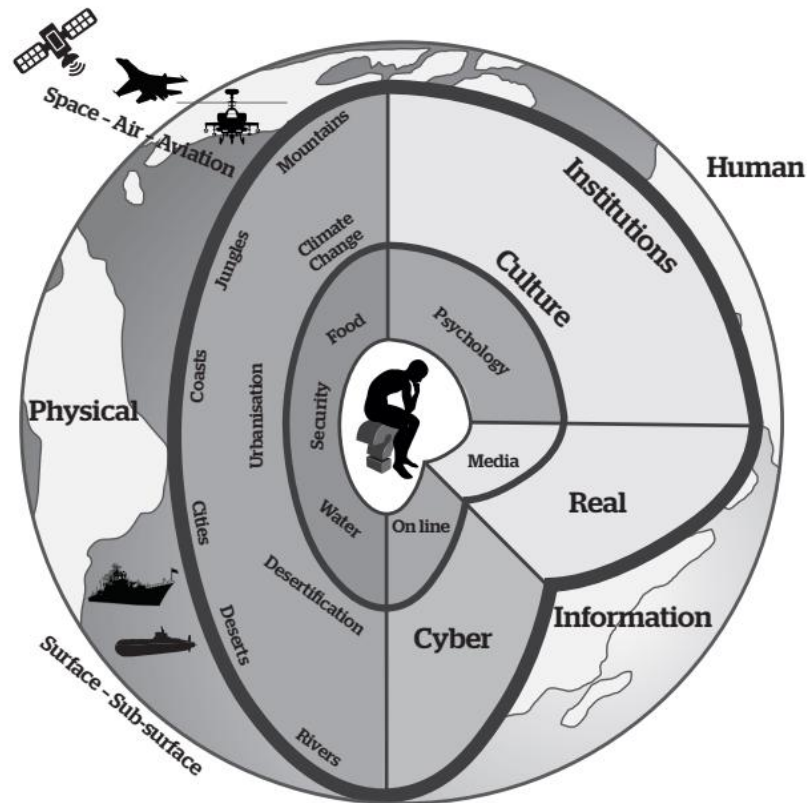
- Τον «πυρήνα» (core) στον κέντρο της σφαίρας, που περιλαμβάνει την ανθρώπινη και τη φυσική πλευρά. Η πρώτη περιλαμβάνει τη στάση, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις που διαμορφώνονται μέσω επηρεασμού και η δεύτερη τις φυσικές παραμέτρους ύπαρξης του ανθρώπου, δηλαδή το «ποιος», «που» και «πότε».
- Τον «εσωτερικό μανδύα» (inner mantle), που περιλαμβάνει τα στοιχεία του φυσικού, εικονικού και νοητικού χώρου που επιδρούν στη διαμόρφωση των στάσεων, συμπεριφορών και αντιλήψεων του ανθρώπου.
- Τέλος τον «εξωτερικό μανδύα» (outer mantle) και το «φλοιό» (crust), οι οποίοι περιλαμβάνουν τους εξωτερικούς παράγοντες που επιδρούν στον ή στους δρώντες, καθώς επίσης και στο πολυσύνθετο επιχειρησιακό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών φαινομένων.⁶⁸

⁶⁵ Smith, Utility of Force, 3.

⁶⁶ Ahmad Jamil Azem, 'The American Intelligence Breakdown in Iraq and the Failure of the Strategies of Conflict Transformation' *Contemporary Arab Affairs*, T. 3(2) (2010), 204.

⁶⁷ Colin Gray, *Modern Strategy*, (New York: Oxford University Press, 1999) όπως αναφέρεται στο Multinational Capability Development Campaign (MCDC) "Understand to Prevent. The Military Contribution to the Prevention of Violent Conflict." (2014), 15.

⁶⁸ Multinational Capability Development Campaign (MCDC) "Understand to Prevent. The Military Contribution to the Prevention of Violent Conflict." (2014), 16.

Σχήμα 3: Ο ανθρώπινος χώρος (human domain).⁶⁹

Η χαρτογράφηση του ανθρώπινου χώρου (human domain) προϋποθέτει την ανάλυση και τον καθορισμό:

- Των εξωτερικών χαρακτηριστικών του ανθρώπινου χώρου. Ως τέτοια θεωρούνται τα επίσημα και ανεπίσημα κοινωνικά δίκτυα, οι ομιλούμενες γλώσσες, τα ήθη και τα έθιμα, οι θρησκείες, οι κοινωνικές δομές, οι πολιτισμικές κουλτούρες και οι διάφοροι οργανισμοί.
- Της ανθρώπινης διάστασης, η οποία αποτελείται από τους εσωτερικούς ψυχολογικούς παράγοντες, που με τη σειρά τους διαμορφώνουν ατομικές αντιλήψεις, ενέργειες και την κατανόηση της εκάστοτε ισχύουσας κατάστασης.
- Τέλος, τους ανθρώπινους παράγοντες, που κατηγοριοποιούν την ατομική ανθρώπινη συμπεριφορά και την διεπαφή ανθρώπου – τεχνολογίας.

Είναι κατανοητό ότι η αξιοποίηση των παραπάνω αναφερόμενων παραγόντων, κάνει εμφανή την ανάγκη συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών που σχετίζονται με το «ανθρώπινο πεδίο». Αυτές κατά βάση σχετίζονται με το εκάστοτε υφιστάμενο πολιτισμικό υπόβαθρο, καθόσον η επίγνωση του πολιτισμικού επιπέδου του οποιουδήποτε δρώντα, αφενός μεν επιτρέπει να προβλεφθεί η οποιαδήποτε ενέργειά του, αφετέρου δε συμβάλει καθοριστικά στον καθορισμό των κινήτρων του. Άλλωστε, όσο περισσότερο αντισυμβατικός είναι κάποιος δρων, τόσο περισσότερο απαιτείται η κατανόηση σε βάθος των κοινωνικών και των υποκείμενων πολιτισμικών υφιστάμενων δυναμικών. Η παραπάνω

⁶⁹ Στο ίδιο, 17.

διαπίστωση προέκυψε από τις επιχειρήσεις που διεξήχθησαν στο Βιετνάμ και πιο πρόσφατα στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν και έχει οδηγήσει τους Αμερικανούς και τους Βρετανούς στη συγκρότηση ειδικών επιχειρησιακών τμημάτων τα οποία, χρησιμοποιώντας την εθνογραφία ως ερευνητική μέθοδο, μελετούν το πολιτισμικό υπόβαθρο των δρώντων και παρέχουν πληροφορίες για την κατανόηση του περιβάλλοντος στο οποίο καλούνται να επιχειρήσουν.⁷⁰

Συμπεράσματα

Το παρόν άρθρο επιδιώκει στη διαθέσιμη έκταση, να πραγματευτεί την εξέλιξη της έννοιας του βάθους από την γένεσή του μέχρι σήμερα, όπως ακολουθούσε την ανάπτυξη της έννοιας του επιχειρησιακού επιπέδου του πολέμου καθώς και τις ιδιαιτερότητες του ανθρωπίνου χώρου.

Η σχεδίαση και η διεξαγωγή επιχειρήσεων σ' ένα σύγχρονο, πολυσύνθετο, υβριδικό περιβάλλον, εκμεταλλευόμενοι τα πλεονεκτήματα της προσέγγισης με βάση τον ελιγμό, απαιτεί πλήρη επίγνωση των στοιχείων του επιχειρησιακού περιβάλλοντος. Λαμβάνοντας υπόψιν ότι ο πόλεμος είναι μία σύγκρουση θελήσεων και επιδίωξη είναι η άσκηση επιρροής σε συγκεκριμένα ακροατήρια για την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών, η εξέταση των στοιχείων του ανθρωπίνου περιβάλλοντος θεωρείται επιβεβλημένη.⁷¹ Αυτό θέτει ως προϋπόθεση την υιοθέτηση του ανθρωπίνου χώρου ως θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση του βάθους. Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται άλλωστε η επιδίωξη διατηρήσεως υψηλού ποιοτικού επιπέδου του ανθρωπίνου δυναμικού και ο καθορισμός των ανθρωπίνων αξιών ως κέντρο βάρους, στο πλαίσιο της Έννοιας των Ενοποιημένων Επιχειρήσεων (Integrated Operations Concept).⁷²

Μία ακόμη προϋπόθεση που θεωρείται κρίσιμη, είναι η ανάπτυξη ηγητόρων μέσω της ολιστικής στρατιωτικής μόρφωσης. Είναι επιτακτική ανάγκη οι ηγέτες να έχουν το κατάλληλο μορφωτικό υπόβαθρο που θα τους επιτρέψει, όχι μόνο να κατανοούν την ψυχολογία του αντιπάλου και να αναγνωρίζουν τα αποτελέσματα του δικού τους ελιγμού σ' αυτόν, αλλά να διευθύνουν αποτελεσματικά την υλοποίηση καινοτόμων μεθοδολογιών που θα τους επιτρέπουν να επιβάλλουν τη θέλησή τους στον εκάστοτε αντίπαλο.⁷³ Οι σύγχρονες συγκρούσεις, με τη μορφή των υβριδικών επιχειρήσεων, απαιτούν μορφωμένους ηγέτες, οι οποίοι δεν θα εφαρμόζουν την ομαδική σκέψη, μία τάση δηλαδή μίμησης του τρόπου σκέψης των προϊσταμένων τους,⁷⁴ αλλά θα έχουν μονίμως, σε κάθε κατάσταση, κριτική προσέγγιση, η οποία επιτρέπει μέσω της συγκλίνουσας σκέψης, της

⁷⁰ Για περισσότερες λεπτομέρειες ενδεικτικά βλ. Nicola Perugini, "Anthropologists at War: Ethnographic Intelligence and Counter-Insurgency in Iraq and Afghanistan", *International Political Anthropology*, Τ. 2 (2008), 213-227, Andrew Mackay and Steven Tatham, *Behavioural Conflict. Why Understanding People and Their Motivations will Prove Decisive in Future Conflict*, (Essex: Military Studies Press, 2011), 115-132 και Jacob Kipp, Lester Grau, Karl Prinslow και Don Smith, "The Human Terrain System: A CORDS for the 21st Century", *Military Review*, Τ. Σεπτεμβρίου – Οκτωβρίου (2006), 8-15.

⁷¹ MCDC "Understand to Prevent." 15.

⁷² UK MoD, *Introducing the Integrated Operating System*, 7.

⁷³ Leonhard, *The Art of Maneuver*, 250.

⁷⁴ Stephen Geras, *Thinking Critically About Critical Thinking: A Fundamental Guide for Strategic Leaders* (Thesis, U.S. Army War College, 2008), 26.

αναλυτικής δηλαδή αξιολόγησης των προτεινομένων λύσεων, τον καθορισμό και επιλογή των προσφορότερων από αυτές σε κάθε πρόβλημα.⁷⁵

Η κριτική σκέψη δεν είναι ούτε ένα ταλέντο που οι άνθρωποι κατέχουν εκ γενετής, ούτε αποκτάται στην ολιγόωρη διάρκεια ενός σεμιναρίου. Αποτελεί μία δεξιότητα, η απόκτηση της οποίας απαιτεί από τον ηγέτη να έχει την αυτοπεποίθηση και κατά συνέπεια την άνεση να θέτει στο περιθώριο το κύρος και την ισχύ που του προσδίδει η θέση του (π.χ. βαθμός), σε μια προσπάθεια υποβοήθησης και προαγωγής της καλύτερης κρίσης. Αυτό τον καθιστά πραγματικά μορφωμένο, διότι κατέχει τη δυνατότητα να «μαθαίνει, να ξεμαθαίνει και να ξαναμαθαίνει».⁷⁶

*Ο Συνταγματάρχης (ΤΘ) **Ιωάννης Κωστούλας** αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1991 ως Ανθυπίλαρχος. Έχει υπηρετήσει σε Μονάδες και Σχηματισμούς του Όπλου των Τεθωρακισμένων καθώς επίσης και στο NATO Rapid Deployable Corps, Spain. Έχει αποφοιτήσει από τα προβλεπόμενα σταδιοδρομικά σχολεία του Στρατού Ξηράς, από την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου και από τη Σχολή Εθνικής Αμύνης. Είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του University of Leicester στον τομέα Security, Conflict and International Relations.*

⁷⁵ Geras, *Thinking Critically About Critical Thinking*, 28. Επίσης Stephen Geras και Charles Allen, "Developing Creative and Critical Thinkers, *Military Review*, Τ. Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου (2009), 77 – 83.

⁷⁶ Mackay and Tatham, *Behavioural Conflict*, 145.